

Канюк Олеся
Викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0001-9962-1154
м. Ужгород, Україна
olesia.kaniuk@uzhnu.edu.ua, тел.0993785518

Когнітивно-комунікативний підхід у методиці викладання іноземної мови

Анотація. Стаття розкриває актуальність впровадження комунікативно-когнітивного підходу у навчанні англійської мови та розкриває принципи навчання іноземної мови, дотримання яких дасть можливість забезпечити високий рівень ефективності освітніх завдань, розвинути всі види мовленнєвої діяльності як засобу спілкування.

Ключові слова: когнітивно-комунікативний підхід, іноземна мова, методика, стратегії навчання, комунікативна компетенція.

Abstract. The article is devoted to the implementation of Communicative and Cognitive approach in teaching English and reveals the principles of foreign language teaching, which provide a high level of effectiveness of this process and develop all kinds of communicative skills.

Keywords: cognitive-communicative approach, foreign language, methodology, strategy of learning, communicative competence.

Стрімкі зміни в сферах політичного, економічного, соціального життя суспільства призвели до виникнення потреби у підготовці досвідчених фахівців із знанням іноземних мов на рівні, достатньому для повноцінної комунікації із іноземними спеціалістами. Необхідність удосконалення та реформування системи освіти відповідно до міжнародних стандартів є актуальною для входження України до світового співтовариства. Інтенсифікація міжнародних зв'язків України стала поштовхом до підготовки кваліфікованих фахівців здатних спілкуватися іноземною мовою зі своїми партнерами. Це потребує нових форм і підходів у методиці викладання іноземних мов. І саме цим зумовлена поява нині широко застосовуваного у викладанні іноземних мов у вищій школі комунікативного підходу. Проте досвід показує, що застосування одного лише комунікативного підходу для формування іншомовної граматичної компетенції у студентів немовних спеціальностей часто буває недостатньо. Саме з цим пов'язана поява

комунікативно-когнітивного підходу, покликаною зробити комунікативну методику більш динамічною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою використання когнітивно-комунікативного підходу у навчанні іноземної мови займалися багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Г.Барабанова, І.М.Бородуліна, І.Зимня, С.Зонтова, І.Ігнатова, С.Ніколаєва, Я.Проскуркіна, Т.Самосенкова, Ю.Ситнов, О.Черпак, А.Щепілова, А.Chamot, та інші.

Використання комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземних мов є найдоцільнішим, оскільки він забезпечує інтенсифікацію навчального процесу, що є важливим за умов скорочення аудиторних годин і збільшення обсягів самостійної роботи студентів. Цей підхід спрямований на розвиток основних видів мовленнєвої діяльності – читання, письма, аудіювання та говоріння – в умовах, що моделюють ситуації реального професійного спілкування іноземною мовою, та стимулює мовленнєво-розумову активність студентів. Комунікативно-когнітивний підхід також передбачає вирішення практичних завдань, доцільних у професійній діяльності, тобто таких, що охоплюють інтереси і потреби студентів та відображають “систему взаємовідносин комунікантів” [5, с. 43].

Поєднання комунікативного та когнітивного підходів сприяє формуванню у студентів лінгвістичного концепту, знання, що розуміють як тип ментальної репрезентації сприйнятої та обробленої вербальної та невербальної інформації. Так, А. М. Ветохов акцентує на значному навчально-виховному потенціалі цього методу [3, с.25].

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес спілкування - це комунікація в усній чи письмовій формі, когнітивна сутність якої полягає в обміні інформацією, її зберіганні та оцінюванні. Комунікативна компетенція вважається сформованою, якщо “майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід”.

Під комунікативно-когнітивним підходом розуміють таку організацію навчального процесу, основу якого складає комунікативна взаємодія студентів, яка забезпечує участь кожного з них як об’єкта і суб’єкта пізнавальної діяльності [4]. Тобто процеси формування адекватного розуміння мовленнєвих явищ та навичок і вмій їх застосовувати в реальній комунікації. В основі цього підходу принцип свідомості у процесі оволодіння іншомовними навичками й уміннями, в тому числі й граматичними.

В основі комунікативного підходу покладено принцип побудови процесу навчання іноземної мови за аналогією із реальними мовленнєвими ситуаціями. Когнітивний підхід має на меті організувати пізнавальний процес таким чином, щоб він відповідав природній пізнавальній поведінці людини. Отже при вивченні іноземної мови, студент природнім шляхом формує уявлення про мовні явища. У методиці навчання мови такий підхід має на меті не просто передачу знань та навичок, а сприяння їх появи та

розвитку, що спричиняється необхідністю до спілкування та самовираження.

Характерним для комунікативно-когнітивного підходу є відхід на другий план суто імітативних і репродуктивних типів вправ. На перше місце виходять вправи та завдання пізнавального характеру. Важливе місце відводиться роботі із автентичними іншомовними текстами, зокрема текстами із преси. Вони сприяють не лише засвоєнню мовних одиниць, а і ознайомленню із соціокультурними аспектами. Особливо важливий тематично спрямований відбір текстів для студентів, адже таким чином вони ознайомлюються із специфічною лексикою і дізнаються про інновації у сфері своєї діяльності, що викликає зацікавленість та мотивує їх до роботи. Під час роботи з текстом, студенти виконують вправи, спрямовані на розпізнання речень, слів, граматичних аспектів формулювання речень англійською мовою. Для виконання цих вправ та розуміння тексту, студенти задіюють набуті раніше знання та навички. Розпізнавання та диференціація граматичних форм сприяє їх розумінню.

Ще одним ефективним видом діяльності на заняттях іноземної мови за комунікативно-когнітивним підходом є організація студентів для роботи у групах. Робота в групах спонукає студентів до ефективного сприйняття та опрацювання інформації, вираження своїх думок за допомогою набутих знань з іноземної мови, організації комунікації між учасниками, а також створює можливість для реалізації творчого потенціалу студента.

Великого значення набуває проблема дидактичного матеріалу. Дидактичний матеріал як один із засобів розвитку мовленнєвої компетентності ілюструє теоретичні положення, сприяє успішному розвитку мовленнєвих умінь і навичок, збагачує інтелектуальну й емоційну сферу студентів, формує духовну мовну особистість. Застосування дидактичного матеріалу має значно вищий результат за умов відповідності всім принципам навчання, виховним і пізнавальним завданням вивчення мови, бездоганності з погляду норм літературної мови, здатності розкривати лексичне багатство мови, різноманітність форм і конструкцій, стилістичну доцільність і спрямованість на формування мовленнєвих умінь і навичок, на чому наголошують О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Горошкіна, Т. Донченко, Н. Іпполітова, О. Купалова, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк.

Для реалізації завдань надання вивченню мови практичної спрямованості й забезпечення професійно орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у ВНЗ доцільним є надання переваги використанню текстів фахового спрямування. Такі тексти дають змогу закласти в студентів навички культури професійного спілкування, простежити особливості використання мовних засобів і використання норм літературної мови в професійному спілкуванні.

Критерії добору текстів у лінгводидактиці розглядають Н. Голуб, І. Дроздова, Н. Іпполітова, С. Караман; вони пропонують добирати тексти для занять за такими критеріями: тематично-змістової єдності, системний,

структурний, жанрово-стильовий, лінгвістичний, психологічний, культурологічний, емоційний. І. Дроздова вважає, що найбільш доцільними у процесі добору навчального матеріалу є такі критерії: урахування потреб фаху; урахування специфіки мовного середовища, у якому перебувають студенти; урахування професійної цінності текстів і частотності їх насичення термінами за фахом; добір найбільш уживаних і частотних у мові професії термінів, що важко засвоюються в певному мовленнєвому оточенні [6, с. 267].

У процесі розвитку мовленнєвої компетентності доцільними є такі критерії добору текстів: урахування набутих студентами в загальноосвітній школі знань, умінь і навичок студентів, що дозволить уникнути дублювання вивченого раніше, заощаджуючи час для поглиблення знань і вдосконалення мовленнєвих умінь студентів; відповідність змісту тексту і його мовного оформлення віковим можливостям і пізнавальним потребам студентів, що передбачає добір переважно професійно орієнтованих текстів, урахування професійно-комунікативних потреб студентів, що зумовлює роботу над комунікативно значущими для студентів жанрами наукового й офіційно-ділового стилів: реферат, конспект, анотація та ін.; заява, план роботи, звіт тощо; забезпечення роботи над різними видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, читанням, говорінням, письмом); орфографічної та пунктуаційної значущості, що передбачає посилену увагу до правописних норм української літературної мови; урахування професійної цінності текстів і частотності їх насичення термінами за фахом. Названі критерії дозволяють ефективно реалізувати завдання мовленнєвого розвитку майбутніх фахівців.

Зпоміж текстів, які використовують під час розвитку мовленнєвих умінь і навичок, можна виділити: навчально-тренувальні тексти (тексти вправ, диктанти, зразки висловлювань та ін.); ділові тексти (заяви, доповідні, ділові листи тощо); авторські тексти (коментарі, анотації, рецензії, реферати, твори тощо); допоміжні тексти (пояснювальні записки, коментарі, рекомендації, інструкції тощо).

Навчаючи опрацьовувати тексти професійного спрямування в процесі читання, варто спиратися на принципи когнітивно-комунікативної методики, основним із яких вважають усвідомлене засвоєння професійної, культурно-країнознавчої інформації й мовного матеріалу. Практичне навчання відбувається з урахуванням особливостей когнітивної діяльності студентів, з опорою на метакогнітивні знання, метакогнітивні, власне когнітивні та соціоафективні стратегії [12].

Мета когнітивні стратегії характеризується як методи управління, спрямовані на самостійне контролювання студентом власної навчальної діяльності, найважливішими з яких є: 1) планування; 2) постановка цілей; 3) моніторинг; 4) оцінка.

Когнітивні стратегії розглядають як методи реагування на специфічні навчальні проблеми. У процесі навчання читання формування когнітивної стратегії відбувається на:

- 1) передтекстовому етапі (встановлення інформативної основи тексту, «мисленнєвої смислової карти» із залученням фонових знань студентів);
  - 2) етапі роботи з текстом (контекстуалізація комунікативних фрагментів тексту);
  - 3) етапі післятекстової роботи (трансформація тексту різними способами).
1. Передтекстовий і текстовий етапи: знайти терміни, інтернаціоналізми; порівняти іншомовні терміни з еквівалентами їх українською мовою; виділити головну думку; швидко проглянути текст і визначити основні наукові факти; знайти відповіді на поставлені запитання; знайти потрібне формулювання, довідку, покликання; зобразити прочитане схематично та ін.
  2. Післятекстовий етап: знайти речення, у яких закладена основна думка тексту, абзацу; розділити текст на логічні частини й назвати їх; передати зміст тексту за планом, у вигляді тез; скласти анотацію; висловити власне ставлення щодо прочитаного; підготувати повідомлення за темою прочитаного та ін.

Соціоафективні стратегії передбачають залучення емоційно-мотиваційної сфери особистості, а також співпрацю й компенсаторні стратегії.

Описані види вправ і завдань, звичайно, не вичерпують усі можливі варіанти роботи з текстом. Тексти професійного спрямування є джерелом розширення фахового термінологічного словника, предметом читання й обговорення на заняттях, основою для використання в ситуаціях мовлення, цілеспрямованої та продуктивної мовленнєвої діяльності студентів.

Когнітивний підхід в своїх роботах розвиває С. Шатілов, який запропонував комунікативно-когнітивну концепцію викладання іноземних мов. Комунікативний компонент цієї концепції автор розглядає через технології навчання, які повинні забезпечувати інтерактивне, особистісно-мотиваційне спілкування студентів на занятті з іноземної мови. Когнітивний компонент передбачає усвідомлене засвоєння студентами культурно-країнознавчих відомостей та мовного матеріалу. На думку С. Шатілова, когнітивно-комунікативне підхід до навчання іноземної мови дає змогу найбільш повно реалізувати освітньо-виховний потенціал дисципліни [7]. Тому під комунікативно-когнітивними підходом можна розуміти «організацію навчального процесу, основу якого становить комунікативна взаємодія студентів, яка забезпечує участь кожного з них як об'єкта і суб'єкта пізнавальної діяльності» [6, с. 43].

Для майбутньої професійної діяльності студентів-фізиків необхідно розуміння літератури за фахом (статті у наукових журналах, монографії, інструкції до обладнання тощо) та її адекватний переклад, а також формування вмінь систематизувати й узагальнювати, тому під час навчання

іноземної мови за професійним спрямуванням необхідно формувати навички читання та перекладу технічної літератури, вміння виділити головне та виражати власну думку з теми. Ефективність когнітивно-комунікативного підходу до навчання читання забезпечується комплексом вправ, у якому враховуються індивідуально-особистісні характеристики, когнітивні стилі та стратегії студентів. За допомогою когнітивно-комунікативного підходу до навчання читання матеріалів з фаху іноземною мовою можна спростити процес оволодіння великим об'ємом інформації професійного спрямування, яка необхідна студенту-фізику, а також покращити швидкість та якість її вилучення для подальшого використання у подальшій навчальній та професійній діяльності.

Вміння анотувати та реферувати тексти за фахом є однією з вимог Навчальної програми дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» для напряму «Прикладна фізика», згідно з якою навчання анотуванню та реферуванню повинно бути спрямоване на вироблення навичок та вмінь оформлення отриманої інформації. Крім того, вміння анотувати та реферувати оригінальні іншомовні тексти, а також цитувати інших авторів важливі студентам-фізикам для подальшої наукової роботи (написання тез, статей, дослідницьких робіт і т.п.)

Найвагомішими принципами комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземної мови професійного спрямування студентів-фізиків є: принцип функціональності, діяльнісний принцип, принцип професійної спрямованості (міждисциплінарності), цілісного сприйняття тексту, принцип інтегративної мовленнєвої діяльності, принцип автентичності, принцип системності й доступності навчального матеріалу, принцип єдності навчання, виховання і розвитку.

Ми цілком погоджуємось з О. Романенко, що в реалізації комунікативно-когнітивного підходу до вивчення іноземної мови дуже важливим принципом є принцип міждисциплінарності в оволодінні студентами іншомовною професійною взаємодією [8, с. 65]. При виборі посібників або підручників для навчання студентів-фізиків слід також враховувати принцип системності й доступності навчального матеріалу. На думку О.Черпак, основним методичним принципом при навчанні анотуванню вважається принцип цілісного сприйняття тексту [11]. Як доводить когнітивна психологія, сприймати інформацію легше, якщо студент може уявити, що саме він буде вивчати.

У застосуванні комунікативно-когнітивного підходу важливим є діяльнісний принцип, який передбачає створення ситуацій використання мови для професійних потреб. Тобто, процес навчання іноземної мови базується на моделюванні ситуацій, у яких студент-фізик міг би вільно застосовувати набуті знання з іноземної мови, використовуючи граматичні та лексичні навички для виконання певних професійних завдань.

Принцип автентичності у контексті навчання іноземної мови професійного спрямування базується на вмілому використанні автентичних матеріалів у навчальному процесі й обов'язковому створенні мовного середовища на занятті. Г. Барабанова запропонувала різні якості автентичності, вбачаючи необхідність реалізації автентичності в таких трьох аспектах: підборі автентичного навчального матеріалу, використанні автентичної методики навчання й створенні автентичного спілкування в автентичному середовищі [1, с. 182]. Такі вимоги, звичайно, потребують ретельної підготовки викладача до практичного заняття з іноземної мови, щоб підібрати відповідний автентичний матеріал для опрацювання на занятті. Від того, наскільки вдало підібраний матеріал, залежить якість його опрацювання, оскільки він має відповідати професійним потребам студентів і мати такий рівень складності, який буде спонукати студентів до його подальшого застосування. Особливо доцільним є застосування автентичного матеріалу при навчанні аудіювання, оскільки це суттєво полегшує сприйняття мови, розвиває пізнавальну активність студентів, поглиблює знання сучасних мовних одиниць і значно підвищує мотивацію навчання.

Отже, кількісні показники доводять, що серед мотивів вивчення іноземних мов у студентів превалюють внутрішні мотиви, що свідчать про усвідомлення ними практичного та теоретичного значення іноземних мов для успішної професійної діяльності. У сучасних умовах розвитку й постійного розширення всебічних міжнародних контактів іноземна мова стає найважливішим засобом професійної комунікації фахівців різних профілів, що й спричинило посилення мотивації у вивченні мов міжнародного спілкування.

Стимулом мотивації є проблемність та комунікативна спрямованість навчальних завдань, що перетворюють вивчення мови на дослідницький та експериментаторський процес відкриття мови, яка активізує розумові та творчі здібності студентів. Проблемність ґрунтується не на передачі готової інформації, а на отриманні студентами певних знань і умінь шляхом теоретичних і практичних проблем [1, 222]. У цьому випадку відбувається творче засвоєння знань і умінь, оволодіння досвідом креативної діяльності [6, 60]. Усвідомлена студентом проблема трансформується у проблемну ситуацію, яка і зумовлює інтерес до оволодіння іноземною мовою. У свою чергу інтерес стимулює інтелектуальну активність, яка розглядається як готовність займатись за внутрішнім спонуканням особистості. Комунікативність передбачає застосування на заняттях комунікативних ситуацій, які моделюють реальне професійне спілкування, та діалогізацію навчального процесу.

Серед методів стимулювання виокремлюємо такі як застосування автентичних аудіовізуальних засобів, ділової гри та проектної методики. Аудіовізуальні засоби ознайомлюють студентів з особливостями вимови та інтонаційними зразками. Під час ділової гри студенти вирішують проблеми,

які відображають ситуації професійного спілкування, викликаючи у них задоволення, впевненість та бажання спілкуватися іноземною мовою. Залучення студентів до розробки проектів, перш за все, навчає роботі у команді та спонукає до творчої діяльності.

Висновки з дослідження. Приєднання України до Болонського процесу зумовило радикальні зміни в навчальному процесі вищих навчальних закладів та висунуло складні завдання щодо покращення якості знань майбутніх фахівців з іноземної мови. Проблема навчання студентів університету професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою є важливим компонентом навчальної діяльності, який стимулює формування навичок та умінь іншомовної професійно-орієнтованої комунікації. Передбачається вільне володіння студентами іноземною мовою та здатність формувати ними нові знання на основі існуючих знань та різних когнітивних процесів. Саме сучасні вимоги до вищої освіти обґрунтовують використання комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземних мов. Особливе місце в процесі навчання студентів займає мотивація, яка сприяє підвищенню ефективності та результативності навчального процесу у вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ : [монографія] / Г. В. Барабанова. – К. : ІНКОС, 2005. – 315 с.
2. Бершадский В. Е. Когнитивная образовательная технология [Електронний ресурс] / В. Е. Бершадский. – Режим доступу : http://bershadskiy.ru/index/struktury_urokov/0-31
3. Ветехов А.М. Психолого-педагогическая характеристика современных методов обучения иностранному языку в школе // *Іноземні мови.* — 2006. — № 1. — С. 25-29.
4. Игнатова И. Б. Коммуникативно-когнитивный подход в современной лингвометодике обучения РКИ / И. Б. Игнатова // *Мир русского слова.* — 2007. — №3. — С. 69-72.
5. Коростелев В.С., Пассов Е.И., Кузовлев В.П. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре // *Иностранные языки в школе.* — 1987. — № 2. — С.43-44.
6. Кузнецова Л.В. К вопросу о роли социокультурных условий в формировании мотивации учащихся к изучению второго иностранного языка.
7. Оконь В. Введение в общую дидактику / Пер. с пол Л. Г. Кашкуевича, Н.Г. Горина. — М.: Высш. шк., 1990. — 382 с.
8. Романенко О. Комунікативно-когнітивний підхід у навчанні другої іноземної мови майбутніх економістів / О.Романенко // *Гуманізація*

- навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Спецвипуск 5. – Слов’янськ : СДПУ, 2010. – С. 62–68.
9. Самосенкова Т.В. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання російській мові іноземних студентів / Т. В. Самосенкова // *Вісник Житомирського державного університету* : зб. наук. праць. – Житомир, 2010. Вип. 53. – С. 42–46.
  10. Степанова І.С. Реалізація комунікативного підходу до викладання іноземних мов у технічних вишах: Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта». — 2008.
  11. Черпак О. Когнітивно-комунікативний метод навчання іноземної мови у ВНЗ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>
<http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/994>.
  12. Chamot, A.U. & O’Malley, J.M. The CALLA handbook: Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mtweb.mtsu.edu/eslep/esllcalla.htm>

УДК 371.134: 37.016: 81'243

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.239-248

Олександра Канюк

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов ФІФ УжНУ
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2396-2988>
м.Ужгород, Україна
oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua*

Надія Кіш

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов ФІФ УжНУ
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6950-988X>
м.Ужгород, Україна
nadiia.kish@uzhnu.edu.ua*

До питання визначення окремих функцій іноземної мови в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців

Анотація. Серед завдань системи вищої освіти слід розглядати формування професійної іншомовної комунікативної компетенції, що включає сукупність іншомовних знань, умінь і навичок в області організації і участі в процесах взаємодії в діловій сфері, а саме встановлення ділових